

Badania archeologiczno-architektoniczne przy ul. Oławskiej 12 we Wrocławiu jako przykład wyprzedzających działań w zwartej tkance staromiejskiej

dr inż. arch.
JUSTYNA KLESZCZ
Politechnika Opolska
Wydział Budownictwa i Architektury
ORCID: 0000-0002-7571-6367

dr inż. arch.
PIOTR KMIECIK
Państwowa Uczelnia Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu
Instytut Przyrodniczo-Techniczny
ORCID: 0000-0003-1652-3933

Tekst prezentuje wyniki wyprzedzających badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych w 2015 roku przez zespół pod kierunkiem dr. inż. arch. Piotra Kmiecika i dr. Roberta Szweda.

Wstęp

Niniejszy tekst przedstawia wyniki ratunkowych badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych we wrześniu i październiku 2015 roku na terenie działek położonych we Wrocławiu przy ul. Oławskiej 12 (róg ul. Łaciarskiej), przed 1945 r. Ohlauer Strasse 76-77 oraz Altbüßer Strasse 5. Badania te stanowią ilustrację próby analizy przekształceń struktury zabudowy, jakie zaszły w obrębie kwartału staromiejskiego we Wrocławiu położonego w obszarze pierwszej lokacji miasta,

a więc o korzeniach głęboko średniowiecznych. Analiza ta została dokonana w głównej mierze na podstawie badań archeologicznych. Dzięki temu możliwa stała się weryfikacja źródeł pisanych i kartograficznych w zakresie przebadanej działki, co pomogło uzupełnić luki zachowanych materiałów źródłowych.

Metoda badawcza

Przyjęta metoda badawcza zakładała podział prowadzonych badań na dwa etapy zgodne z samą metodologią prowadzenia badań archeologiczno-architektonicznych. Pierwszym etapem było przeprowadzenie kwerendy archiwalnej w zbiorach wrocławskiego Archiwum Budowlanego i Muzeum Architektury, a także studiów literaturowych dla analizowanego kwartału zabudowy śródmiejskiej ze szczególnym uwzględnieniem samej działki oraz jej historycznej zabudowy. Wyniki kwerendy przedstawiono dalej. Na drugim etapie, po uzyskaniu stosownych zgód i opinii, wykonano badania terenowe. Były one prowadzone przez zespół pod kierunkiem dr. Roberta Szweda w zakresie archeologii oraz dr. inż. arch. Piotra Kmiecika w zakresie historii architektury.

Kwerenda archiwalna

Dzisiejsza ulica Oławska znajduje się na terenie najstarszej części miasta. Początków jej urbanizacji w części przyległej do Rynku można doszukiwać się jednocześnie z lokacją miasta w połowie XIII wieku [1, s. 22], natomiast zabudowa omawianej działki prawdopodobnie nastąpiła nieco później, wraz z rozwojem układu urbanistycznego [1, s. 19]. Pierwotnie były to zapewne budowle drewniane, chociaż przez analogię do odkrytej w ramach badań C. Lasoty i J. Rozpędowskiego murowanej

Fot. 1. Widoczny fragment muru 1. fazy budowlanej

zabudowy bloku zachodniego Rynku [1, s. 19] również tutaj nie można wykluczyć zabudowy murowanej.

Dalszy rozwój tego terenu przebiegał w sposób typowy dla ewolucji dużych ośrodków miejskich i polegał na stopniowym zwiększaniu powierzchni działek oraz wzroście kubatury i wysokości zabudowy. Plan B. Weinerja z 1562 roku [2] ukazuje jeszcze działkę zabudowaną stosunkowo wąskimi kamienicami o wysokości trzech kondygnacji. Podobną zabudowę przedstawia plan Wernera z połowy XVIII wieku.

W latach 40. XIX stulecia do lat 60. właścicielem posesji był kupiec Carl Werner [3]. W 1866 roku nastąpiła poważna przebudowa kamienicy, dokonana już na zlecenie nowego właściciela, Paula Krausa. W wyniku tych prac powstał pięciokondygnacyjny, podpiwniczony budynek o bogatej dekoracji fasad, skupionej głównie wokół otworów okiennych i gzymsu koronującego. Parter boniowany, dekoracja rzeźbiarska fasad nawiązująca do form renesansowych. Wewnątrz została zaprojektowana m.in. reprezentacyjna wachlarzowa klatka schodowa. Przebudowany dach zyskał dekorację nawiązującą stylowo do francuskiego renesansu. Elewacje od strony dzisiejszych ulic Olawskiej i Łaciarskiej zyskały podziały pionowe w formie pilastrów zwieńczonych rzeźbami przedstawiającymi prawdopodobnie postacie z mitologii greckiej lub rzymskiej.

W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XIX wieku nastąpiły kolejne drobne przeróbki, skupiające się wokół witryn wystawowych, stolarki okiennej, a także instalacji elektrycznego oświetlenia fasady. Pod koniec XIX w. budynek często zmieniał właścicieli, ostatecznie przechodząc na początku XX stulecia w ręce kupca S. Guttentaga. Od 1937 roku właścicielem obiektu był Franz Kuhnert, w podpisie pod projektem zachowanym w zbiorach Archiwum Budowlanego Wrocławia widnieje jednak adnotacja „vorm. S. Guttentag”.

W trakcie działań wojennych budynek został w znacznym stopniu zniszczony. Stan na rok 1945 dokumentują zdjęcia zachowane w zbiorach wrocławskiego Muzeum Architektury [4]. Pozostałości kamienicy zostały rozebrane najprawdopodobniej w pierwszych latach po wojnie.

W ramach powojennej odbudowy linię zabudowy północnej pierzei ul. Olawskiej przesunięto o ok. 2,5 m na północ. Spowodowało to brak możliwości przebadania obszaru między pierwotną a aktualną linią zabudowy w ramach niniejszych prac.

Etapowanie badań

Usytuowanie działki w zwartej zabudowie śródmiejskiej, bezpośrednio przy ruchliwych traktach komunikacyjnych, mogłoby przy zakładanej głębokości wykopów generować niebezpieczeństwo obsunięć gleby i uszko-

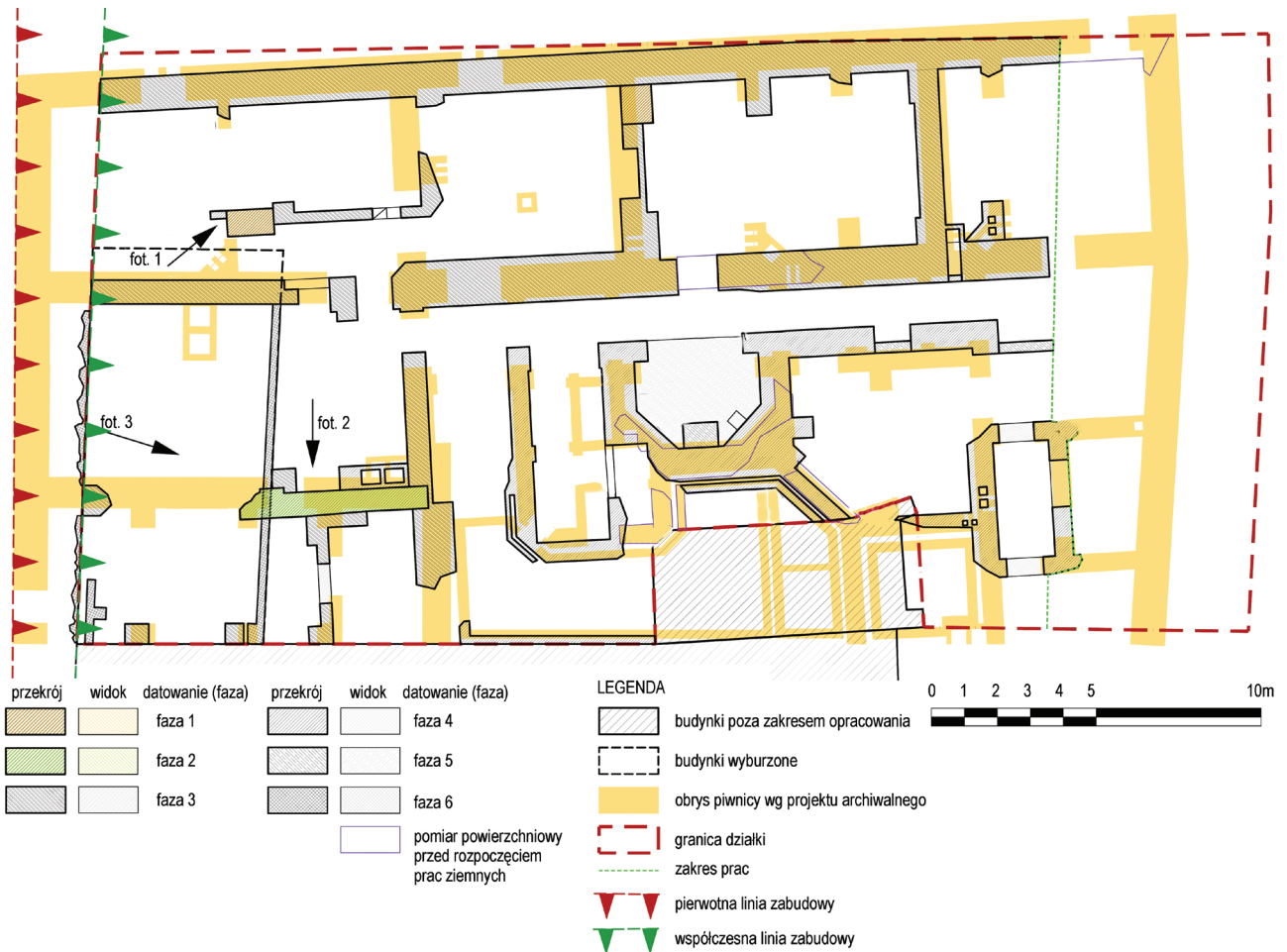

Fot. 2. Widok na południową część działki. W prawym dolnym narożniku zdjęcia widoczny mur zaliczony do fazy 2., pozostałe widoczne mury zaliczono do fazy 3. i 4.

Fot. 3. Widok na fragment muru fazy 2.

Rys. 1. Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych. Plan wraz z oznaczeniem wybranego materiału fotograficznego

dzenia sąsiadujących budynków oraz infrastruktury. Z tego powodu zdecydowano się na przeprowadzenie badań na dwóch głównych etapach:

- Odsonięcie na bezpieczną głębokość i zadokumentowanie obrysu korony murów obwodowych historycznej kamienicy. Głębokość wykopu na tym etapie wyniosła około 80 cm od poziomu terenu.

- W przypadku niestwierdzenia elementów architektury starszych niż przewidywane wg kwerendy archiwalnej ściany XIX-wiecznej kamienicy – wykonanie palowania pozwalającego na przeprowadzenie prac przy pełnej głębokości wykopu zgodnie z projektem architektoniczno-konstrukcyjnym.

- Przeprowadzenie dalszych badań na całej zakładanej powierzchni. Całkowita głębokość wykopu wyniosła około 3 m.

Podsumowanie wyników badań architektonicznych

Na pierwszym etapie badań odsłonięto i przebadano mury stanowiące wcześniej elementy piwnicy wyburzonego pawilonu, a także część odsłoniętych ścian wewnętrznych oraz ścianę zewnętrzną historycznego budynku od strony ul. Łaciarskiej. Odsłonięte fragmenty były w całości wykonane z cegły o wymiarach 28 x 14 x 7 cm na zaprawie wapienno-

-piaskowej. Odsonięte na pełną głębokość ściany stanowiące wcześniej część piwnicy wyburzonego pawilonu w najniższych partiach były wzmocnione glazami rzeźnymi.

W zasypie wypełniającej przestrzeń między odsłoniętymi murami znajdował się głównie gruz ceglany, w tym pojedyncze cegły „palcówki” o wymiarach ok. 26 x 14 x 7 cm oraz ich fragmenty, a także nieliczne kawałki kamiennych opasek okiennych wykonanych za pomocą obróbki maszynowej, a więc pochodzące najprawdopodobniej z drugiej połowy XIX stulecia.

Na drugim etapie prac odsłonięto pozostałe mury fundamentowe do poziomu oryginalnej posadzki piwnicy oraz przebadano grunt poniżej. W trakcie badań wyodrębniono dwie główne fazy budowy kamienicy (3. i 4.) oraz relikty kolejnych dwóch faz starszych (1. i 2.), a także elementy późniejsze (5. i 6.). Rozwarstwienie odkrytych elementów kształtuje się następująco:

Faza 1.

Fragmenty zabudowy szacowanej na XV–XVI wiek. Niewielkie odcinki murów z cegły palcówki o wymiarach około 10 x 15 x 30 cm na zaprawie wapienno-piaskowej, w wątku jednowozówkowym. Ze względu na brak jakiegokolwiek materiału mogącego posłużyć do datowa-

nia oraz niewielkie rozmiary samych elementów określenie ich wieku traktować należy jako przybliżone (fot. 1.).

Faza 2.

Fragment zabudowy szacowanej na XVII wiek. Mur z cegły o wymiarach 6 x 12 x 28 cm przekładanej warstwami kamienia łamanego i rzeźnego, na zaprawie wapienno-piaskowej. Fragment muru jest zwieńczony ceglany gzymsem schodkowym grubości trzech warstw cegieł układanych główkowo, z mniejszym o pół szerokości (fot. 2.).

Faza 3.

Fundamenty kamienicy z początku XIX wieku. Mury z cegły pełnej o wymiarach 7 x 14 x 28 cm na zaprawie wapienno-piaskowej, w dolnych partiach wzmocniane eratykami. Dodatkowo w murze występują wtórnie użyte cegły palcówki pochodzące najprawdopodobniej z fazy 2. i częściowo 1. Ściana ta ma również bardzo charakterystyczną strukturę, możliwą do zinterpretowania jako starszy mur fundamentowy oblicowany nową cegłą. Obiekt z tego okresu był narożną kamienicą o kształcie litery L z wewnętrznym podwórzem. Skrzydło od strony dzisiejszej ul. Olawskiej trójtraktowe o traktach poprzecznych i głębokości traktu ok. 12 m, od ul. Łaciarskiej wąskie (około 7,5 m)

o trudnym do ustalenia układzie. Wewnętrzne podwórze miało wymiar około 24 x 10 m. Z tego okresu pochodzi zachowana w całej omawianej części, z wyjątkiem obszaru zajmowanego przez późniejszy pawilon handlowy, posadzka ceglana znajdująca się na poziomie -3,8 m od obecnego poziomu terenu (115,7 m n.p.m.). Posadzka była posadowiona bezpośrednio na warstwie gruntu rodzimego – jednolity jasny piasek o barwie żółto-szarej (fot. 3).

Faza 4.

Rozbudowa z drugiej połowy XIX stulecia (1866). Zabudowa podwórza, dobudowa reprezentacyjnej klatki schodowej, a także klatki dodatkowej i pomieszczenia lodowni o charakterystycznych podwójnych ścianach ze szczeliną powietrzną, a ponadto dodatkowych pomieszczeń piwnicy. Całość wykonana z cegły maszynowej o wymiarach 7x14x28cm na zaprawie wapienno-piaskowej. Najprawdopodobniej z tej fazy pochodzą także znajdujące w zasypie elementy kamienniarki (parapety i fragmenty opasek okiennych utrzymane w stylistyce neorenesansu).

Faza 5.

Elementy pochodzące najprawdopodobniej z lat czterdziestych XX stulecia, znalezione głównie w obrębie wcześniejszej reprezentacyjnej klatki schodowej. Składa się na nie żelbetowa podkonstrukcja z elementami posadowienia konstrukcji stalowej oraz fragment ceglanej podmurówki.

Faza 6.

Elementy związane z budową i eksploatacją pawilonu handlowego wybudowanego na przełomie XX oraz XXI wieku z wykorzystaniem części konstrukcji historycznych piwnic. Ściany były częściowo wykonane jako monolityczne żelbetowe, częściowo z bloczków betonowych.

Wszystkie odkryte elementy architektoniczne były posadowione bezpośrednio na warstwie calca piaskowego o jednolitej barwie żółto-szarej.

Podsumowanie

Ze względu na znaczny zakres przebudów nie udało się niestety ustalić sposobu zagospodarowania działki przed początkiem XIX wieku. Wpływa na to również przesunięcie po 1945 roku jednej z linii zabudowy ulicy na północ, co uniemożliwiło przebadanie frontowej ściany obiektu. Obecność relikwów 1. i 2. fazy świadczy jednak o tym, że zabudowa podlegała w tym miejscu raczej przemianom ewolucyjnym niż gruntownym przebudowom. Dotyczy to przynajmniej rzutu budynków. Interesujące są także pewne rozbieżności między odkrytymi relikwami a dokumentacją pozyskaną z Archiwum Budowlanego, widoczne na rys. 1.

Bibliografia

- [1] Małachowicz E., Stare Miasto we Wrocławiu, PWN, Warszawa – Wrocław 1985.
- [2] Weiner B. 1929. Contrafactur der Stadt Breslau. 1562. Breslau: Grass, Barth & Comp. W. Friedrich, <<https://www.biblioteka-cyfrowa.pl/dlibra/publication/36165/edition/39530>>, accessed 6.05.2021.
- [3] Archiwum Budowlane Wrocławia, sygn. nr 3412.
- [4] Muzeum Architektury we Wrocławiu, sygn. nr MAT-AB-1891F, MAT-AB-1955F.

DOI: 10.5604/01.3001.0015.4892

PRAWIDŁOWY SPOSÓB CYTOWANIA
Kleszcz Justyna, Kmieciak Piotr, 2021, Badania archeologiczno-architektoniczne przy ul. Oławskiej 12 we Wrocławiu jako przykład wyprzedzających działań w zwartej tkance staromiejskiej, „Builder” 12 (293). DOI: 10.5604/01.3001.0015.4892

Streszczenie: Tekst prezentuje wyniki wyprzedzających badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych w 2015 roku przez zespół pod kierunkiem dr. inż. arch. Piotra Kmieciaka i dr. Roberta Szweda. Obszar opracowania znajdował się w najstarszej

XIII-wiecznej części Wrocławia oraz obejmował budynek w znacznym stopniu zniszczony podczas działań wojennych w 1945 roku. Pozostałości kamienicy zostały rozebrane najprawdopodobniej w pierwszych latach po wojnie. Późniejsze przesunięcie linii zabudowy północnej pierzei ul. Oławskiej spowodowało brak możliwości przebadania obszaru między pierwotną a aktualną linią zabudowy w ramach prowadzonych prac, ukazując jednocześnie proces przekształceń urbanistycznych, jakim podlegał ten obszar w historii.

Słowa kluczowe: badania archeologiczno-architektoniczne, ul. Oławska, Wrocław

Abstract: ARCHAEOLOGICAL AND ARCHITECTURAL RESEARCH AT 12 OŁAWSKA STREET IN WROCLAW AS AN EXAMPLE OF ANTICIPATORY ACTIVITIES IN A COMPACT OLD TOWN TISSUE. The paper aims to present the results of anticipatory archaeological and architectural research carried out in 2015, led by Dr. Eng. arch. Piotr Kmieciak and Dr Robert Szwed. The study area was located in the oldest 13th-century part of the city of Wrocław and included a building largely destroyed during the warfare in 1945. The remains of the building were most probably demolished in the first years after the war. The later shift of the building line of the northern frontage of Oławska Street resulted in the impossibility of examining the area between the original and the present building line within the framework of the carried out works, showing at the same time the process of urban transformations that this area was subjected to in the course of history.

Keywords: archaeological and architectural research, Oławska Street, Wrocław

Czytaj na www.builderpolska.pl